

Welkom in de sessie ***Geletterd voor de toekomst: recepten voor sterker lees- en schrijfonderwijs in het secundair onderwijs***

Stapstenen voor de toekomst: inspiratiedag
algemene vorming beroepsonderwijs

24/10/2022

WELKOM BIJ HET CENTRUM VOOR TAAL EN ONDERWIJS

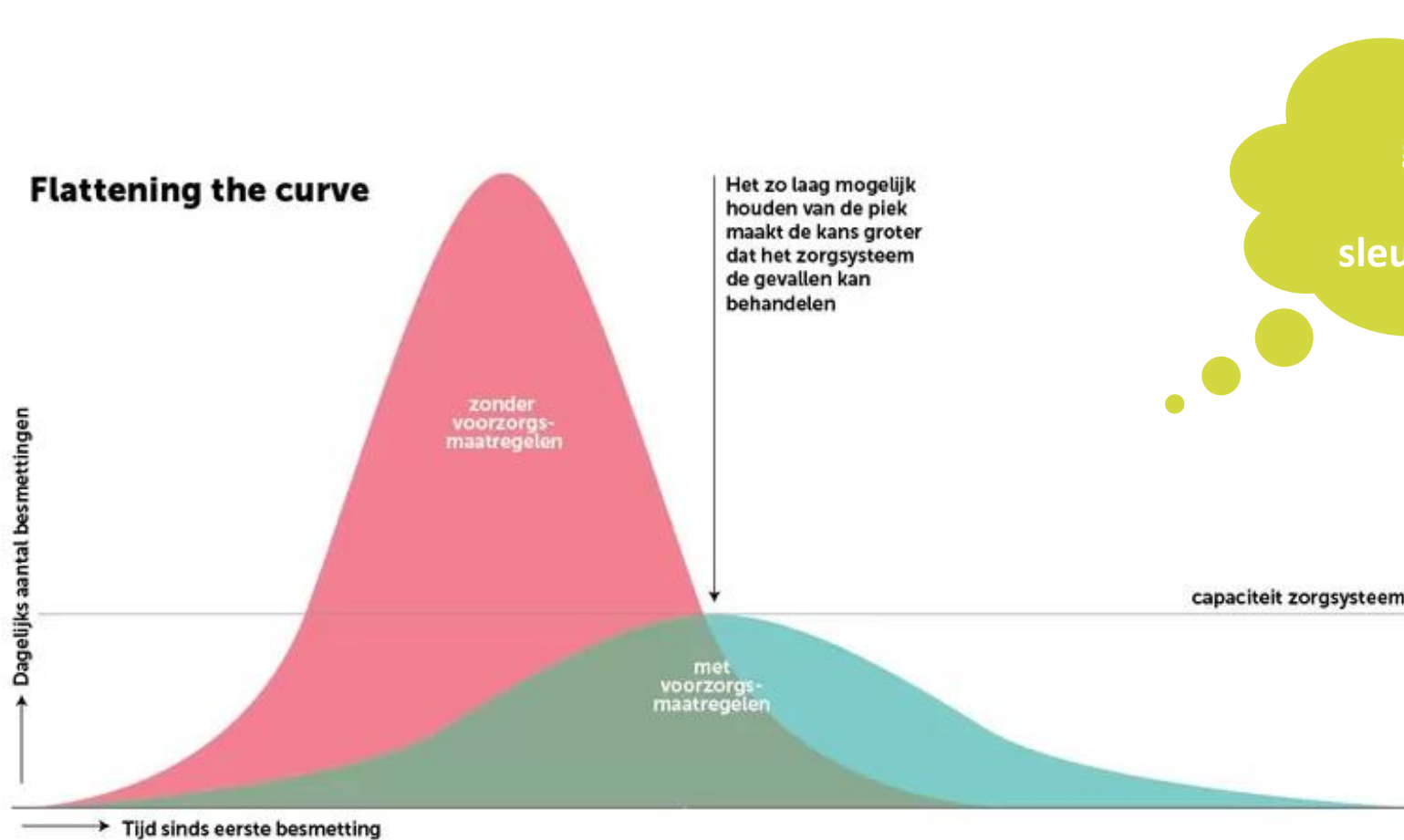
Het Centrum voor Taal en Onderwijs (CTO) is een multidisciplinair expertisecentrum rond taal, onderwijs en samenleving. Het CTO is verbonden aan de faculteit Letteren KU Leuven en is opgericht in 1990. Het CTO voert maatschappelijk relevant onderzoek uit, ontwikkelt didactische materialen en biedt professionaliseringstrajecten aan rond de volgende vier kernthema's:

[TAALBELEID](#)[TAALVERWERVING](#)[GELETTERDHEID](#)[EVALUATIE](#)www.cteno.be

1. **Het belang van (basis)geletterdheid**
2. Lees- en schrijfkansen zien en benutten
3. Ingrediënten van een G-krachtige klaspraktijk
4. Sterker lees- en schrijfonderwijs is teamwork!

Flashback: een veelgebruikte corona-grafiek

Functioneel
geletterd zijn
=
sleutelcompetentie!

Geletterdheidseisen
in de 21ste eeuw zijn
torenhoog!

<https://free.brussels/2020/04/01/analyse-jean-paul-van-bendegem-over-de-grafiek-van-het-jaar/>

Functionele geletterdheid & schoolcontext

Functioneel geletterd zijn = de competenties bezitten om informatie te verwerven, te verwerken en gericht te gebruiken. Dit betekent met taal, cijfers en grafische gegevens kunnen omgaan en gebruik kunnen maken van ICT. Geletterd zijn is belangrijk om zelfstandig te functioneren en participeren in de samenleving en nodig om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen en bij te kunnen leren.

Grote impact op schools functioneren, bijv.:

- Leerstof verwerken
- Zelfstandig taken plannen en uitvoeren
- Problemen oplossen
- Op de hoogte blijven van schoolafspraken
- Geschreven communicatie via leerplatformen begrijpen
- ...

Eindtermen basisgeletterdheid 1ste graad

- De eindtermen **basisgeletterdheid** moeten door **elke individuele leerling** bereikt worden op het einde van de 1ste graad, zowel in de A-stroom als in de B-stroom.

Drie doelen binnen het domein taalvaardigheid:

- ✓ **Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.**
  - › BG 2.1 De leerling haalt het onderwerp en relevante informatie uit geschreven en gesproken niet-fictionele teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.
  - › BG 2.2 De leerling produceert schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.
  - › BG 2.3 De leerling neemt deel aan mondelinge en schriftelijke interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Eindtermen basisgeletterdheid 1ste graad

- De eindtermen **basisgeletterdheid** moeten door **elke individuele leerling** bereikt worden op het einde van de 1ste graad, zowel in de A-stroom als in de B-stroom.

Ook voor andere sleutelcompetenties:

Wiskunde – natuurwetenschappen – technologie – STEM > Eindtermen basisgeletterdheid

Digitale competenties > Eindtermen basisgeletterdheid

Economische en financiële competenties > Eindtermen basisgeletterdheid

Leercompetenties > Eindtermen basisgeletterdheid

Doelen zijn sterk met elkaar verweven

Geïntegreerde aanpak nodig!

“Taal is de zuurstof van onderwijs”

Leraren dragen kennis over aan leerlingen. Om die overdracht succesrijk te laten verlopen, verpakken leraren die kennis in taal en sturen die naar de leerlingen. Het is dan aan de leerlingen om die kennis uit te pakken. En leerlingen moeten niet alleen kennis leren uitpakken, ze moeten ook leren hoe ze op de meest effectieve wijze kennis opnieuw in taal kunnen verpakken.

naar Koen Jaspaert, [Woordenschat leren](#)

Om te kunnen leren op school heb je taal nodig. Maar het is precies die taal die we ook moeten leren op school.

Moeilijk?

Carolien Frijns: “Ja, we noemen taalverwerving het kip-of-eiprobleem van het eerste uur. Leraren verpakken kennis en vaardigheden in taal, maar leerlingen hebben diezelfde taal nodig om dat pakje te openen. En op school leren en verfijnen ze die taal.”

Carolien Frijns, [Taal leren in een diverse klas](#)

en leerkrachten(teams) maken het cruciale verschil!

1. Het belang van (basis)geletterdheid
2. **Lees- en schrijfkansen zien en benutten**
3. Ingrediënten van een G-krachtige klaspraktijk
4. Sterker lees- en schrijfonderwijs is teamwork!

VUISTREGELS

VOOR EEN G-KRACHTIGE LEEROMGEVING

1. Schep tijdens je lessen **veel lees- en schrijfsituaties** die ten dienste staan van je vakdoelen.
2. Maak het lezen en schrijven functioneel: koppel het aan een **uitdagend en levensecht doel** (iets maken, een probleem oplossen, ideeën vasthouden, informatie doorgeven) dat de leerlingen niet kunnen realiseren zonder te lezen/schrijven.
3. Zet leerlingen **samen** aan het werk, zodat ze met en van elkaar kunnen leren.
4. Geef ondersteunende **hulpmiddelen**: verhelderende afbeeldingen, een voor-structurerend schema of tabel die het lezen en schrijven richten, een inhoudelijk schrijfkader, ...
5. Ondersteun **voor** en **tijdens** de lees- of schrijfoopdrachten. Besteed **na** de opdracht voldoende aandacht aan het lees- of schrijfproduct, maar sta ook stil bij de manier waarop de leerlingen tot dat product zijn gekomen.

Kwantiteit telt! (en dat weten we al lang)

Een eerste stap om leerlingen te helpen groeien in hun lees- en schrijfproces is om hen heel vaak te laten lezen en schrijven!

Als oefenkans
(en niet als straf!)

Lees- en schrijfkansen zien en benutten

Heel wat lees en schrijfkansen...

- bij het begin van een nieuw lesonderwerp
- bij het geven van een opdracht
- bij het afsluiten van een opdracht

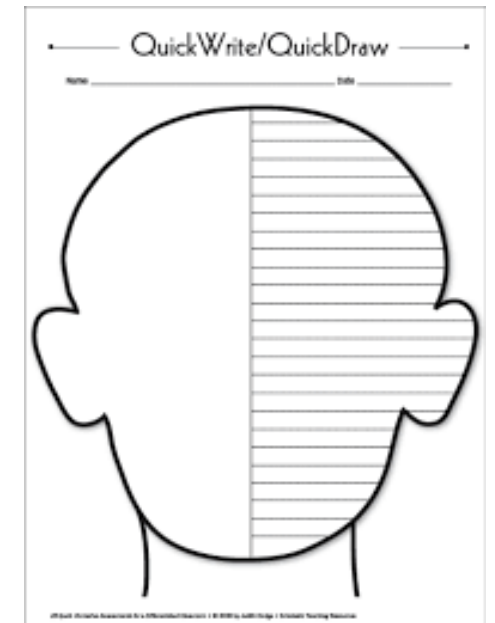
**IK WERD
VANDAAG
GEGREPEN
DOOR EEN KANS**

Loesje

Bij het begin van een nieuw lesonderwerp

In plaats van een voorgesprekje:

Bekend	Benieuwd	Bewaard
Wat weet ik er al over?	Wat wil ik er over weten?	Wat ben ik (meer) te weten gekomen?

Bij het geven van een opdracht

Opdrachtfiche Actualiteit PAV 2

LPDnr	Leerplandoelstelling:	Vak
1	Na luisteren en kijken de belangrijkste informatie noteren uit een informatieve tekst	PAV
1	Na het luisteren en kijken de gevraagde gegevens in een informatieve tekst zoeken	PAV
1	Na het luisteren en kijken van een informatieve tekst. Meerkeuzevragen oplossen	PAV
2	Na het luisteren en kijken van een informatieve tekst een titel bedenken	PAV

Bekijk de nieuwsuitzending van VTM om 19 uur op dinsdagavond

Stel 4 vragen op over dit nieuwsitem. Zorg ervoor dat de vragen gaan over de belangrijkste onderdelen van het nieuwsitem.

Zoek een antwoord op deze vragen aan de hand van de nieuwsuitzending.

Stel een vijfde vraag op over dit nieuwsitem. Zorg ervoor dat de vragen gaan over de belangrijkste onderdelen van het nieuwsitem.

Formuleer bij de vijfde vraag een meerkeuzeantwoord (A,B,C,D) Duid ook het juiste antwoord aan

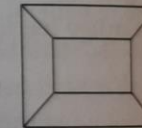
Welke titel zou je boven je opdracht kunnen plaatsen?

Evaluatie	Score	TE behalen
4 vragen belangrijk		
4 antwoorden		
Meerkeuzevraag belangrijk		
Titel		

Succes gegarandeerd

De leerkracht legt de volgende kwestie voor: stel dat je een eigen onderneming opricht. Wat doe je om er een succes van te maken? Ze geeft de leerlingen de opdracht hierover in viertallen te brainstormen.

Ze moeten hierbij gebruik maken van een placemat: eerst schrijven ze individueel hun persoonlijke ideeën op in het hun toegewezen veld van de flap; dan delen ze hun ideeën met elkaar; ten slotte noteert een van de teamleden de ideeën waarover eensgezindheid bestaat in het middenveld van de flap.

Van kubus tot letterdobbelsteen

In deze opdracht ga je een kubus maken waarmee je in een volgende opdracht een spel kunt spelen. Voor je begint, moet je weten hoe je gemakkelijk werkt met een geodriehoek. Leg de lange zijde van je geodriehoek bovenaan. Je ziet in het midden het cijfer nul staan, net boven de middellijn, die loodrecht staat op de lange zijde en die de driehoek in twee gelijke delen verdeelt. 'Loodrecht' betekent dat deze middellijn precies een rechte hoek maakt met de lange zijde van de driehoek. Vanaf het cijfer nul kun je naar links of naar rechts verder tellen tot zeven cm. Als je de middellijn precies met een lijn laat samenvallen door de geodriehoek erop te leggen, dan kun je langs de lange zijde van de driehoek een lijn tekenen, die loodrecht staat op de lijn waarop de middellijn ligt.

Pak blad 16b. Je ziet één leeg vierkant. Jij gaat de andere vijf vierkanten erbij aanvullen, zodat je er daarna een kubus van kunt maken.

recht te zetten op de lijnen en doe dat ook rechts. Leg de middellijn gelijk met de bovenzijde van het voorgedrukte vierkant, zodat de lange zijde van de driehoek samenvalt met de rechterzijde van het vierkant. Trek een lijn van vijf centimeter naar boven vanaf de bovenzijde van het vierkant. Doe dit ook aan de linkerzijde met de lange zijde van de driehoek naar links gericht.

Leg de middellijn nu op de onderzijde van het voorgedrukte vierkant en de lange zijde van de driehoek gelijk met de rechterzijde van het vierkant. Teken een lijn van vijf centimeter naar onder. Doe hetzelfde voor een lijn links naar onder door de geodriehoek om te draaien met de lange zijde op de linkerzijde van het vierkant. Verbind de twee lijnen, die je naar boven tekende van links naar rechts loodrecht met elkaar door gebruik te maken van de middellijn. Doe dit ook voor de lijnen, die je naar onder tekende.

Voeg nog één vierkant toe aan de onderkant van het onderste vierkant dat je zelf tekende door op dezelfde manier te werken als hierboven. Start met de middellijn op de onderste zijde van je reeds getekende vierkant.

Nu ga je plakranden van een cm tekenen langs de drie randen van het bovenste vierkant en langs beide zijkanten van de twee onderste vierkanten. Knip de vorm die je nu getekend hebt uit op de buitenste lijnen. Knip de plakrandjes in tot aan de vierkanten en knip aan elk uiteinde een klein driehoekje van de plakrand af. Daardoor kun je de kubus straks gemakkelijker in elkaar plakken. Vouw alle delen scherp om op de getekende lijnen. Doe lijn aan de buitenzijde van de plakrandjes en plak de kubus in elkaar. Tot slot knip je de vierkantjes met letters uit en plak je op elk vlak van de kubus een lettervierkant.

Klaar is de kubus! Klaar is je letterdobbelsteen!

Bij het afsluiten van een opdracht

3-2-1

Naam:

3 dingen die je tijdens de les geleerd hebt:

3

2 vragen die je nog wil stellen:

2

1 ding wil je straks doorvertellen aan je mama en/of papa, je vriend(in), je broer of zus. Wat is dat?

1

Laat de leerlingen individueel een kort verslagje van een (praktijk)opdracht schrijven. Vraag hen daarna om in duo's elkaars verslagen te beoordelen en te vergelijken: Is het duidelijk beschreven? Ontbreekt er nog informatie? Wanneer de leerlingen nog niet gewend zijn aan het schrijven van verslagen, kun je hen een schrijfkader aanbieden als ruggensteuntje. Als de opdracht over meerdere lessen is gespreid, kun je de leerlingen ter voorbereiding van het verslag een logboek laten bijhouden.

STEL MIJ 2 VRAGEN OVER DE LES VAN VANDAAG:

1.

2.

Praktijkvoorbeeld: schrijftraining in 1B

- 12 weken
- 3 keer per week 20 tot 30 minuten schrijven
- **Bundel met keuze-opdrachten (verschillende startniveaus), bijv.:**
  - Schrijf een wervende vakomschrijving om de leerlingen die volgend jaar deze lessen volgen duidelijk te maken wat ze mogen verwachten.
  - Schrijf een troostkaartje voor iemand die nog niet zo lang geleden een geliefd persoon verloor.
  - Stuur een e-mail naar een leraar met een vraag over iets wat je de voorbije week niet zo goed begreep.
  - Zoek een tekst over iets wat een van je klasgenoten heel erg interesseert. Formuleer 5 vragen over deze tekst om te controleren of je klasgenoot echt zoveel weet over dat onderwerp.
- **Leerlingen kiezen op het einde van deze periode 5 opdrachten die ze laten evalueren.**

Praktijkvoorbeeld: schrijven om te leren

- 5 weken
- 5 keer per dag de eerste 5 minuten van een les
- Opdracht: schrijf op wat je tijdens het vorige lesuur hebt geleerd dat je nog niet wist voor je de les kreeg. Doe dat in volzinnen.
- Eventuele extra eisen:
  - Gebruik minimaal 5 bijvoeglijke naamwoorden.
  - Gebruik minimaal 3 signaalwoorden.
  - Zet het onderwerp nooit op de eerste plaats.
  - Gebruik minimaal 3 woorden die typisch zijn voor het vak waarover je schrijft.
- Leerlingen dienen op het einde van deze periode 5 van deze teksten in voor verbetering.

1. Het belang van (basis)geletterdheid
2. Lees- en schrijfkansen zien en benutten
3. **Ingrediënten van een G-krachtige klaspraktijk**
4. Sterker lees- en schrijfonderwijs is teamwork!

VUISTREGELS

VOOR EEN G-KRACHTIGE LEEROMGEVING

1. Schep tijdens je lessen **veel lees- en schrijfsituaties** die ten dienste staan van je vakdoelen.
2. Maak het lezen en schrijven functioneel: koppel het aan een **uitdagend en levensecht doel** (iets maken, een probleem oplossen, ideeën vasthouden, informatie doorgeven) dat de leerlingen niet kunnen realiseren zonder te lezen/schrijven.
3. Zet leerlingen **samen** aan het werk, zodat ze met en van elkaar kunnen leren.
4. Geef ondersteunende **hulpmiddelen**: verhelderende afbeeldingen, een voor-structurerend schema of tabel die het lezen en schrijven richten, een inhoudelijk schrijfkader, ...
5. Ondersteun **voor** en **tijdens** de lees- of schrijfoopdrachten. Besteed **na** de opdracht voldoende aandacht aan het lees- of schrijfproduct, maar sta ook stil bij de manier waarop de leerlingen tot dat product zijn gekomen.

Kwaliteit telt! (en ook dat weten we al lang)

Contextrijk Functioneel

(Inter)actief

Ondersteuning

Kansen tot reflectie

Positief-talige grondhouding

Aandacht voor impliciet en expliciet leren

Voluit Taal

Didactiek Nederlands voor de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs

Mariet Schiepers • Lisa Verhelst • Pandora Verstedden • Steven DeLarue • Heleen Rijckaert • Barbara Asters • Tamara Bollaert • Liesbeth Ghesquière • Maarten Van Nieuwenhove • Kim Willems

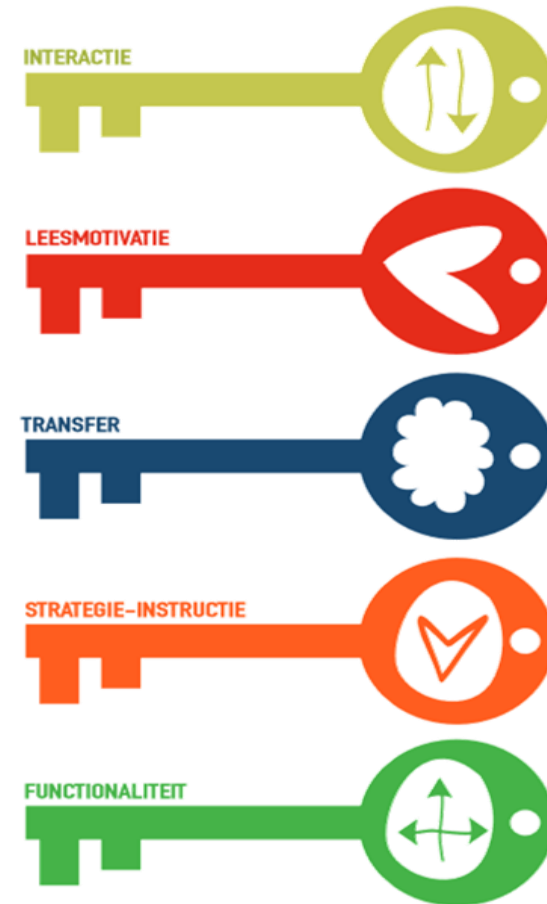

OWL PRESS

Heel gelijkaardige sleutels vanuit het basisonderwijs!

[Sleutels voor effectief begrijpend lezen](#) (VLOR, 2019)

Een functionele leestaak?

Contextrijk

Functioneel

De pikkel en de wop

Een wop muftte zijn frinse fruïn

Een pikkel beunde snerp in de fruïn van de wop

'Groes mijn bale fruïn!' loeg de wop biest.

'Mijn fruïn is frins.'

'Proest bedaan!' makkelde de pikkel. 'Mart jij benedal geen lijpjes?'

'Ik mart geen rotse pikkels,' slukte de wop biester.

Lees de tekst en beantwoord de vragen:

- Wat muftte de wop?
- Wie beunde in de fruïn van de wop?
- Hoe beunde de pikkel?
- Plaats in de juiste volgorde wat de wop deed: loeg – slokte – muftte

Een motiverende schrijfoopdracht?

Contextrijk

Functioneel

HUISTAAK: SAMENVATTING SCHRIJVEN

- Maak een samenvatting van de tekst
- 1 bladzijde
- Afgeven op 25/10/2022

Leerdoel?
Leerwinst?

Schrijven gebeurt
idealiter tijdens de
lesuren, terwijl je als
leraar in de klas
aanwezig bent.

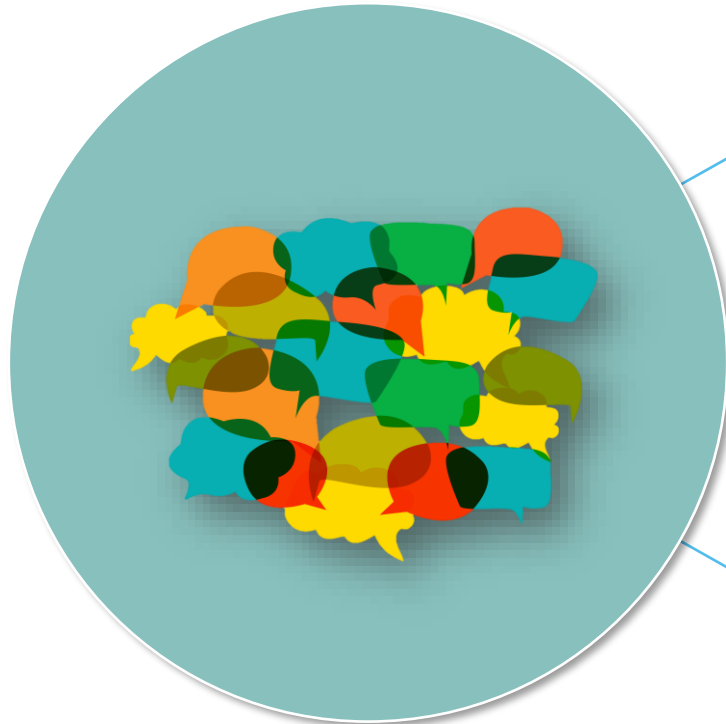
Functioneel en contextrijk lees- en schrijfonderwijs

Contextrijk

Functioneel

taaldoelen

vakdoelen

Doelgericht aan de slag met wat je leest!

Schrijven voor een doelpubliek!

Prikkelende vragen als sterke start

WERKEN AAN LEES- EN SPREEKVAARDIGHEID:

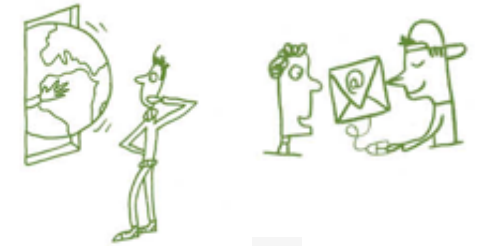
Alledaagse mysteries

Peter Van Damme

Hoe overleef je een vallende lift?

Draait de aarde sneller als we allemaal in dezelfde richting lopen?

Kunnen blinden last hebben van hoogtevrees?

Gebruik van authentieke teksten

OEFENINGEN

Je kunt kiezen uit meerdere oefeningen. Hieronder geven we per oefening een samenvatting en link naar video's die tonen hoe het eruitziet.

1. PRATEN AAN TAFEL

- Verdeel je groep in eerste instantie in duo's. En deel aan iedereen een papier uit met daarop een menselijk figuur getekend (de contouren zijn voldoende). Zorg ook dat iedereen een pen of potlood heeft.
- Vraag al je studenten van welk deel van hun lichaam ze last hebben als ze gestrest zijn. De buik, de schouders, een ander lichaamsdeel? Laat ze dat 'stresspunt' aankruisen of inkleuren op hun papier. Doe dit zelf voor op je eigen papier.
- Laat ze als duo hun papier aan elkaar zien en hierover met elkaar in gesprek gaan. Vragen zijn bijvoorbeeld: waar in je lichaam heb jij last bij stress? Wat voel je dan precies? Wanneer verdwijnt dit gevoel? Doe je daar iets voor?

- Breid de groepjes eventueel uit naar drie- of viertallen. Laat hen hetzelfde gesprek voeren als de duo's. Zorg wel dat er een veilige sfeer blijft bestaan. Voor sommige studenten kan dit type gesprek als heel persoonlijk voelen.
- Evalueer klassikaal. Wat viel je studenten bijvoorbeeld op in de gesprekken? Hebben ze iets gehad aan wat ze hoorden over stress? Deze een man Sam gevu licha mee

JOUW MENING & COOP & RESULTATEN
 De belangrijkste redenen voor de keuze van de avondmaaltijd:

Reden	Percentage
Gezondheid	68%
Tijd	42%
Scheurke	39%
Verste	36%

Gebaseerd op: 74% van de deelnemers, 58% van de deelnemers, 37% van de deelnemers.

Coop biedt jullie inspiratie voor de avondmaaltijd: 72% van de deelnemers, 70% van de deelnemers.

Wat volgens jullie bestaat uit de rubriek 'Wat eten we vandaag?'

Wij hebben meer zijn gelukkig en gaan naar de blog van de medewerkers. Zo gaan wij jullie meer inspiratie bieden door de presentatie van meer gezonde en gevarieerde gerechten. De gaan wij naar de blog van de medewerkers.

2020 ZES HET MAAR Samen maak je 't verschil. coop

witloof met hesp in de oven

60 MINUTEN VLEES

Vlaams witloof gewikkeld in gekookt en met een krokant kaaskorstje erbo terrechte winnaar van het 'zilver' geel witloofrolletjes smaken op hun best:

GEGRATINEERDE HESPENROLLETJES MET WITLOOF À LA SANA

2 porties 55 minuten

INGREDIËNTEN

- 1 grote bloemkool, in roosjes
- een flinke scheut (rijst)melk
- snuif nootmuskaat
- snuifje zeezout
- 120 gram mix van gratinkaas (Emmental, Comté, ...), gemalen

- 4 stronken grondwitloof
- 1 el olijfolie
- snuif zwarte peper
- 4 dikke sneden gekookte ham

Of kijk eens op <https://rijketeksten.org/>

Een variatie aan tekstsoorten

Contextrijk Functioneel

SOLLICITATIEBRIEF ANNO 2022

• +320000000
naam@email.nl
Adres, plaats
bede@link.com.nl

NAAM SOLLICITANT

NAAM GEDRESSEERDE
STRAAT + HUISNUMMER
POSTCODE + PLAATS

[PLAATS, DATUM]
Bovst: (ONDERWERP: VOORBEELD SOLLICITATIEBRIEF ALGEMEEN)

Geachte heer of mevrouw,

Nas vellofengeprek van (ZKTW) ben ik ervan overtuigd dat ik de perfecte kandidaat ben voor de (SOLICITANTNAAM) onder de (SOLICITANTNAAM) (KONINKRIJK NEDERLAND). Zorg ervoor dat het begrip van je brief gekend is en om verder te lezen. Hou het kort en bondig en probeer de aandacht van de lezer direct te pakken.

In de vervolgaflevering ga je verder in op je CV en de aansluiting van jouw kennis en ervaring op de vacature. Debrief geen afbeelding standaard teksten gebruikt, maar juist precies uitsluit waar je trots op bent en wat je bijzondere prestatie. Hou het kort en bondig, zorg voor een goede aansluiting met de vacature, geef een uitnodigende persoonlijke proef voor je enthousiasme.

Ook is het goed om je te verdiepen in de bedrijfscultuur en aan te geven waarom jij daar zo goed binnen past. Ervare de aansluiting op de bedrijfscultuur steeds belangrijker wordt. Misschien pas je wel niet zo goed op de vacature, n al persoon zo goed bij de organisatie dat je toch een geschikte kandidaat blijft te zijn.

Bedenk dat de tijd heeft genomen mijn motivatie te lezen. Ik verhoop me nog van u te horen en ik hoop op een gesprek waarin ik mijn meerwaarde voor uw bedrijf verder kan toelichten.

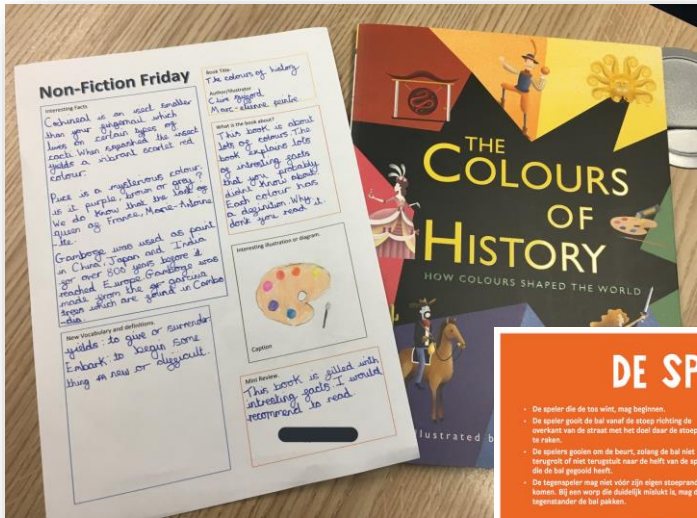
Met vriendelijke groeten,
[NAAM AANZENDER]
[AANDELENING AANZENDER]

YOUR FUTURE LETTER FULL SCREEN

Dear FutureMe,

DELIVER IN

1 Year 3 Years 5 Years Choose a Date

Alles komt goed, altijd
KATHLEEN VEREECKEN
met Illustraties van Charlotte Peys
LANNOO

DE SPELREGELS

- De speler die de los wort, mag beginnen.
- De speler gooit de bal vanaf de stoep richting de overkant van de straat met het doel door de stoepgang te raken.
- De speler goit om de beurt, zolang de bal niet terugvalt of niet terugvalt naar de helft van de speler die de bal gegooit heeft.
- De tegenpartij mag niet vóór zijn eigen stoepwand komen. Bij een worp die duidelijk mislukt is, mag de tegenpartij de bal pakken.
- Als de bal de stoepgang aan de overkant raakt en de bal terugvalt of terugvalt naar eigen helft, dan krijgt de speler 2 punten en mag hij/zi nog een keer gooien vanaf zijn/haar stoepwand.
- Komt de bal het bal raken van de stoep terug door de lucht, dan mag de gooiende speler proberen de bal te vangen op de eigen stoep of de eigen helft van de straat. Lukt dat, dan krijgt de speler 2 punten en mag hij/zi vanaf de stoep nogmaals gooien.
- Een speler mag maximum 3 keer achter elkaar gooien. Daarna is de andere speler aan de beurt.

WORP
Speler 1 werpt

MIS
Bal raakt niet terug het halft van speler 1

WORP
Speler 2 aan de beurt

AFGOEDEN*
Gooien vanaf de straat is niet zonder risico, want de speler kan de stoepgang oversteken. Een speler die afgevoerd wordt verliest al zijn punten!

- Maakt de speler de stoep niet op tijd de tegenpartij de bal, dan kan de speler afgevoerd worden als deze nog de straat is. Afgevoerd mag hij/zi de bal gooien.
- Een worp op het hoofd geldt als een gooiende worp.
- Een poging tot afgevoerd wordt als gooiende worp leunt de stoepgang wordt niet getreft. De andere speler is dus weer aan de beurt.
- In de Casparo 75 is de spelregel 'afgevoerd' niet van toepassing.

In de Casparo 75 is de spelregel 'afgevoerd' niet van toepassing.

De Bal van het ME Hoopwonder 2022 wordt gepresenteerd door Thijs de Bruijn, Bart, AB en Jeroen Buisson.

ME HOOPWONDER 2022
JANUS
RETON
N

NieuwsMakers

Nieuwstool

Datum

KLASSIS Deze groep bestaat uit de leerlingen 'NieuwsMakers'.	TIJDE DE BANGHOED De leerstof die afgevoerd is, wordt niet meer gebruikt.	VERVOLG Tegenwoordig worden veel leerstofpunten afgevoerd in het weekend.	DEEP DORCHT Leren is afgevoerd, het is belangrijk om te weten wat er gebeurt met de leerstof na de les.	VERVOLG DE LEZERS Maak samen met de leerstofpunten, maar ook de leerstofpunten die niet afgevoerd zijn.
--	---	---	---	---

Maak je eigen nieuws!

In alle bliek kun je een inhoudelijke aflevering maken.

Page 1:
Page 2:
Page 3:

Hoe maak je een nieuwsproductie?

De nieuwsproductie moet op de volgende manier worden gemaakt: de leerstofpunten die afgevoerd zijn, worden niet meer gebruikt. De leerstofpunten die niet afgevoerd zijn, worden niet meer gebruikt. De leerstofpunten die niet afgevoerd zijn, worden niet meer gebruikt.

Nieuwstool opstellen
Hyperlinks

Binnen een rijke context

Contextrijk

Functioneel

Verbinding leggen met **andere vakken**

Voorkennis activeren (inspelen op leefwereld en interesses)

Bronnenmateriaal aanreiken (leefwereld en kennis uitbreiden)

Concrete materialen verkennen en ervaringen opdoen

Verbinden met **andere vaardigheden**, zoals leerlingen laten **schrijven over gelezen teksten** (bijv. doorschrijven over het onderwerp van de tekst, samenvatten, vragen stellen en beantwoorden...)

Actieve verwerkingsopdracht aan koppelen (bijv. bewegingsactiviteit, creatieve activiteit, STEM-projectje...)

Praktijkvoorbeeld: Kom ook organisatie en logistiek studeren!

Organisatie en logistiek

A - Tweede graad vernieuwde structuur

Home > Sint Maria Geel > Studierichtingen > Organisatie en logistiek

Wat leer je in deze richting?

Wie voor Organisatie en logistiek kiest, gaat voor een praktische studierichting die een eerste voorbereiding is voor de integratie op de arbeidsmarkt.

Deze opleiding biedt inzichten in de werking van een onderneming en is gericht op het ontwikkelen van competenties met betrekking tot onthaal-, verkoop-, en logistieke activiteiten. Leerlingen maken kennis met de uitvoerende taken die de goederen- en documentenstroom van een onderneming tot leven brengen. Ze leren onder andere hoe ze goederen in ontvangst nemen en veilig opslaan, bezoekers onthalen, artikels presenteren en professioneel communiceren met collega's, klanten, leveranciers en bezoekers.

De digitale competenties zijn niet meer weg te denken en spelen een belangrijke rol in deze richting. De ICT-kennis en -vaardigheden worden geïntegreerd aangereikt en bieden ondersteuning in alle vakken. Dit gaat van tekstverwerking, rekenblad, presentaties... tot het werken met specifieke kantoortoepassingen binnen de schoolcontext.

Werkplekleren krijgt ook een plaats in deze opleiding om zo in het echte bedrijfsleven te observeren en enkele vaardigheden in te oefenen onder begeleiding van de leerkracht.

2e graad - Organisatie en logistiek

Voor jou

Er zit een verkoper in jou, die graag omgaat met klanten? Je toont belangstelling voor het winkelgebeuren? Je hebt een levendige interesse voor administratie en ICT? Je wil weten hoe de logistieke sector werkt?

Dan is de richting **Organisatie en logistiek** iets voor jou!

Organisatie en logistiek is een praktische studierichting in de arbeidsmarktfinaliteit. Je verdiept je in de logistieke informatie- en goederenstroom binnen een organisatie. Het ontvangen van klanten, facturen verwerken, goederen presenteren en zelfs administratie op de pc: geen enkel aspect van de retail heeft nog geheimen voor jou. Met Nederlands, Frans en Engels bevat de richting ook een zeer uitgebreid talenpakket, zodat je iedereen moeiteloos te woord kan staan. Ook praktische vaardigheden voor de ontvangst en opslag van goederen komen aan bod.

In het derde en vierde jaar *: 12 uur organisatie en logistiek.

Organisatie en logistiek

ALGEMEEN

Krijg gerichte informatie over deze studierichting of schrijf je in. **Klik hier!**

Organisatie en Logistiek is een praktische studierichting in de arbeidsmarktfinaliteit binnen het domein Economie en Organisatie.

VOOR WIE?

Heb je een grote interesse in economie en ondernemen? Ben je nauwkeurig en plichtsbewust. Werk je graag in een digitale omgeving? Dan is Organisatie en Logistiek echt iets voor jou. Deze studierichting is er voor leerlingen die in de eerste graad de B-stroom hebben gevolgd.

Praktijkvoorbeeld: gezonde voeding

- Een enquête over gezonde voeding opstellen, afnemen en de resultaten verwerken tot een staafdiagram (les PAV in 1B)

Invloed op lees- en schrijfmotivatie

- Rijke teksten en prikkelende opdrachten
- Inspraak geven bij keuze van teksten en thema's (**betrokkenheid**)
- Kiezen tussen verschillende opdrachten die ze met behulp van de teksten kunnen uitvoeren (**autonomie**)
- Succeservaringen opdoen (**competentie**)

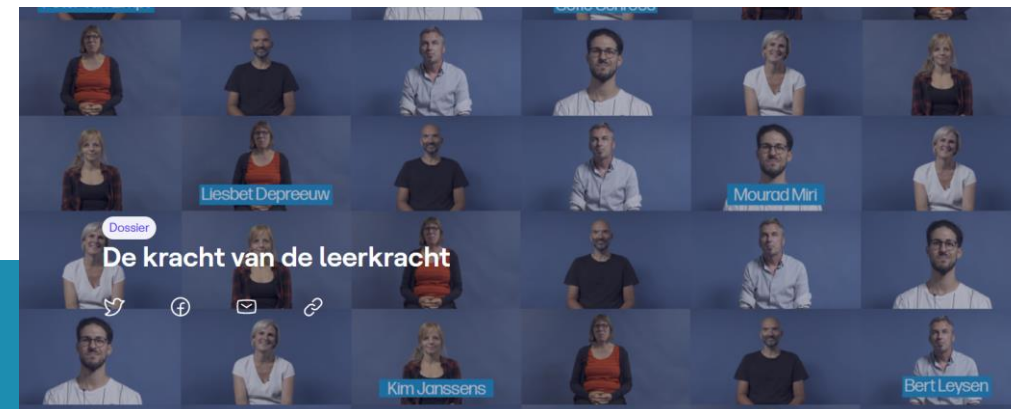

<https://geefgoesting.pxl.be/kader/>

De kracht van de leerkracht

- **Geloof** je dat elke leerling het in zich heeft om een goede lezer of schrijver te worden, mits de juiste ondersteuning en voldoende uitdaging?
- Gebruik je de **talige en culturele diversiteit** in je klas als bron van leren?
- Straal je zelf uit dat **fouten maken mag**?
- Stimuleer je **herlezen en herschrijven**?

Leesmotivatie in de kijker

Laagtaalvaardige leerlingen lezen niet graag? Onzin!

15 oktober 2020 • 7 minuten lezen

Genieten van literatuur in de OKAN-klas of bso. Veel leraren willen wel, maar vrezen dat de motivatie ver te zoeken is. Onterecht, ontdekten 3 studenten lerarenopleiding van Arteveldehogeschool met hun scriptie. "Het materiaal op hun leesniveau is gewoon te kinderachtig." Daar deden ze wat aan.

<https://overhaald.wixsite.com/website>

Hoge verwachtingen (én de juiste opstapjes!)

ZO DOEN ZIJ HET

Effectief schrijfonderwijs: “Schrijven is omhoog durven kijken”

Hoe maak je van elke schrijftaak een succes? Tips voor effectief schrijfonderwijs: Marit durft ook in haar OKAN-klas de lat hoog leggen.

Uitdagend én
haalbaar

Leerkansen benutten
tijdens het proces

Vanuit concrete,
vertrouwde onderwerpen

Hoge verwachtingen (én de juiste opstapjes!)

Lezen “met
zijwieltjes”

Studerend lezen leesondersteuning

Doel van deze werkwijze

Deze werkvorm gebruik je bij het lezen van teksten die van nut zijn in een les of bij het studeren. De nadruk van deze werkvorm ligt op het doel waarom de leerlingen deze tekst lezen. Studerend lezen verlaagt de drempel voor leerlingen die moeite hebben met (technisch) lezen om met een lijvigere tekst aan de slag te gaan. Je reikt hen een compensatie-strategie aan die ze zelfstandig kunnen inzetten bij langere en moeilijkere teksten.

Interactief lees- en schrijfonderwijs

Praten over wat je leest

Waarom praten over de tekst bij verdiepend lezen zo belangrijk is

Stimulerende vragen

Vragenspel van Chambers

A Geen vraag voor jou! Wacht 1 beurt.	A Wat kwam er steeds terug in het verhaal?	A Wat vind je bijzonder in het verhaal?
A Wat vind je mooi?	A Wat vind je niet leuk?	A Bedenk zelf eens een vraag en stel die aan je buurman of buurvrouw!
A Kun je een spannend stuk noemen? Zo ja, welk stuk?	A Snap je iets niet?	A Welke moeilijke woorden kwam je tegen?
A Wat vind je vervelend?	A Wat vind je grappig?	A Zit er iets in wat volgens jou niet klopt? Leg uit.
A Waren er stukken die je saai vindt? Kun je die noemen?	A Heb je zelf wel eens zoiets meegemaakt? Wat?	A Wat vind je moeilijk?

“Samenwerken en discussie over de tekst dragen wezenlijk bij aan een beter begrip van de tekst.”

Fisher, Frey & Hattie (2016)

Interactief lees- en schrijfonderwijs

Praten over wat je schrijft

De opbrengst van samen schrijven

Samenwerkend schrijven

Schrijfonderzoekers zijn het erover eens dat samenwerkend schrijven heel bevorderend werkt. Door samen te werken met een *peer*

tijdens het plannen, opstellen en/of reviseren van teksten, kunnen leerlingen zich ontplooiën tot v aardige schrijvers.

Concrete tips voor je lespraktijk

- Creëer **heterogene schrijfduo's**: laat sterkere en minder sterke schrijvers samenwerken.
- **Engagement** en **vertrouwen** tussen schrijfpartners is essentieel. Hou daarom bij de groepssamenstelling ook rekening met de persoonlijkheden van de leerlingen en vermijd botsende karakters in de schrijfduo's.
- Maak **afspraken** om het samen schrijven vlot te laten verlopen. Dat kan bijvoorbeeld aan de hand van een afsprakenkaart of contract.
- **Teksten dienen om gelezen te worden**. Laat leerlingen hun teksten voorlezen voor hun klasgenoten of publiceer ze in de klas- of schoolkrant of op een website. Laat leerlingen hun teksten gedurende het hele schooljaar bijhouden in een portfolio en etaleer de portfolio's zodat anderen ze kunnen inkijken.
- Introduceer **peerfeedback** aanbieden, zodat leerlingen aan gedeelde schrijfdocumenten werken in plaats van individuele bijdrages te combineren.

Beter leren schrijven? DIRECTE INSTRUCTIE EN SAMENWERKEND SCHRIJVEN ALS TWEE KRACHTIGE VORMEN VAN INSTRUCTIE

Interactie tussen leerkracht en leerlingen

Goede vragen stellen (is het halve werk)

Denkstimulerende
vragen ondersteunen
leerlingen in hun lees-
en schrijfproces

Maar wat als er geen
antwoorden komen?

Denkstimulerende vragen stellen & *modelen*

Toepassen

*pas toe
los op
verander
onderzoek
demonstreer*

Wat zou jij doen om...?
Hoe kan het probleem opgelost worden ...?
Heb jij wel eens hetzelfde meegemaakt...?
Hoe zou jij je voelen als...?
Waarom is... belangrijk?

Als het mij zou gebeuren zou ik...
Ik doe dat ook wel eens...
Als ik dit lees zie ik voor me...
Waarom is dat belangrijk, ik denk dat...

Begrijpen

*omschrijf
vat samen
leg uit
voorspel
bespreek*

Wat zou er nu gaan gebeuren...?
Wat is het belangrijkste...?
Kun jij in je eigen woorden vertellen...?
Wie denk je dat...?
Welke verschillen zijn er tussen...?

Wat zou er nu gaan gebeuren? Ik denk dat...
Als ik naar het plaatje kijk denk ik...
Ik denk dat het belangrijkste is...
Welke zou de grootste / sterkste /... zijn, ik denk...
Ik voorspel dat...

Onthouden

*vertel na
onthoud
herinner
herken*

Hoe vaak...?
Wie was het die..?
Welke ...?
Waar...?
Wanneer...?

Als ik naar het plaatje kijk zie ik...
Ik kan vertellen waar/ wanneer/ wie/ welke...
Op de voorkant van het boek zie ik...
Eerst gebeurde dat en toen...

Denkstimulerende vragen stellen & *modelen*

Creëren <i>bedenk maak onderzoek vind uit</i>	Kun je iets bedenken om...? Zie jij een oplossing voor...? Als jij dat zou kunnen... hoe zou jij dan...? Bedenk eens een manier om...?	Ik kan wel iets bedenken om... Ik denk dat een oplossing zou zijn... Als ik dat... zou kunnen...dan zou ik...
Evalueren <i>beoordeel waardeer beslis adviseer</i>	Is er een betere manier om...? Wat zou jij hebben gedaan...? Vind je... goed of fout? Geloof jij...? Hoe zou de hoofdpersoon zich voelen...?	Ik denk dat het beter zou zijn om... Ik vind dat fout/goed omdat... Ik geloof dat... Ik vind dat... verdrietig / boos /... kijkt... Ik denk dat de hoofdpersoon zich zo voelt omdat...
Analyseren <i>vergelijk orden classificeer verbind leid af</i>	Welke gebeurtenissen kunnen niet gebeurd zijn? Als dat gebeurd zou zijn, hoe zou het er dan hebben uitgezien...? Waar liep het verhaal ineens anders? Waarom gebeurde...?	Ik denk dat dat niet kan gebeuren want... Dit stukje is anders dan... Dit lijkt op... Daar loopt het verhaal ineens anders, ik denk dat... Er staat niet dat... maar volgens mij...

Goede vragen stellen (is maar het halve werk...)

Nadat een leerling antwoord heeft gegeven op een vraag, is het belangrijk dat de leraar een vervolgvraag stelt over het ‘bewijs’. U vraagt naar de plaats in de tekst waar de leerling het antwoord heeft gevonden of u stelt een vraag waardoor de leerling de nieuwe informatie moet verbinden met zijn aanwezige kennis. (...) U stimuleert het herlezen en hogere vormen van denken.” ([Verdiepend lezen](#), CPS 2014)

→ **wat staat er in de tekst** dat aanleiding geeft tot dit idee?
= een van de belangrijkste leesattitudes!

Interactie als gerichte leerlingdifferentiatie

Leerlingen lezen per twee een tekst over Anne Frank en de vervolging van de Joden tijdens WO II.

De ster:

Il signaleert zelf het probleem

LL1: Ik snap da niet van die ster.

LK: Welke ster?

LL2: Er staat hier: "Anne Frank moest een ster dragen."

LK: waarom moest ze een ster dragen denk je?

Il grijpt zelf naar tekst

(de leerlingen zwijgen)

LK: Wat is dat eigenlijk voor een ster? Stond er in het begin van de tekst niet iets over die ster?

LL1: Ja...

LL2: Ja, uhm, van de Joden, die ze moesten dragen

LK: En waarom moesten ze een ster dragen?

LL2: Uhm..., van de Duitsers.

LK: En waarom moesten ze een ster dragen van de Duitsers?

Ik geeft aanwijzing & verwijst naar de tekst

Interactie als gerichte leerlingdifferentiatie

LL2: Om te zien, om te zien, om ze te kunnen zien hè.

LK: Ja, precies, zo konden de Duitsers zien er een Jood was en wie niet.

LL2: Ja, dan konden de Duitsers da zien.

LK: Alle Joden...

LL1: maar... maar... was Anne Frank een Jood?

LK: Wat denk je? Staat dat niet in het begin van de tekst?

(leerlingen lezen in stilte)

In proberen zelf verbanden te leggen

Ik concretiseert verbanden

LL2: Ja, ik denk van wel, want haar vader en moeder waren ook Joden (leest zin voor uit

LL1: MOest Anne Frank een ster dragen?

LK: Ja, want alle Joden moesten een ster dragen.

LL1: En draagde ze die ster echt?

LL2: Dat is toch dom, juf?

LK: Waarom vind je dat dom?

LL2: Omda... omda... dan verraadde ze zich.

(Johnson, 1995 – verwerkt in het artikel [“Lezen dat doe je niet alleen”](#) van Koen Van Gorp)

Interactie tussen leerlingen onderling

Interactie tussen leerlingen onderling

→ op verschillende manieren samenwerking inbouwen waarbij leerlingen in interactie gaan (over een tekst)

Coöperatieve werkvormen zijn werkvormen waarin elke leerling een rol vervult. Elke rol heeft een deelverantwoordelijkheid om samen tot een geslaagd eindresultaat te komen. Elke rol is nodig.

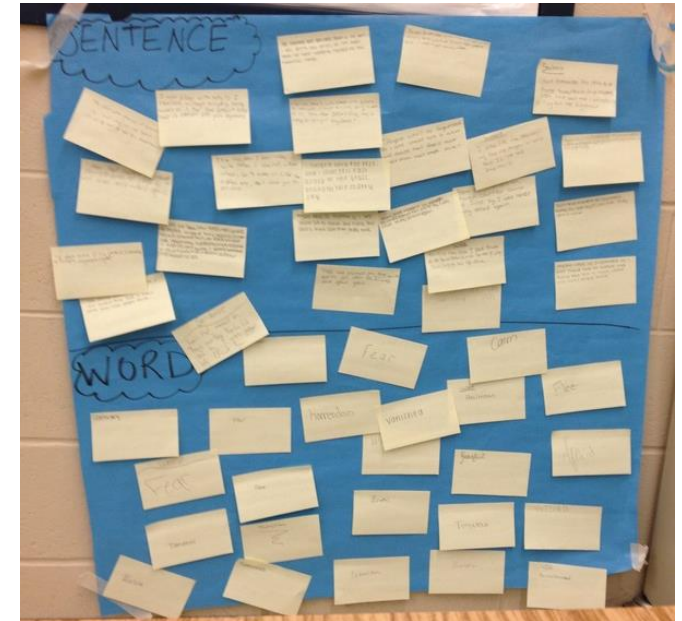
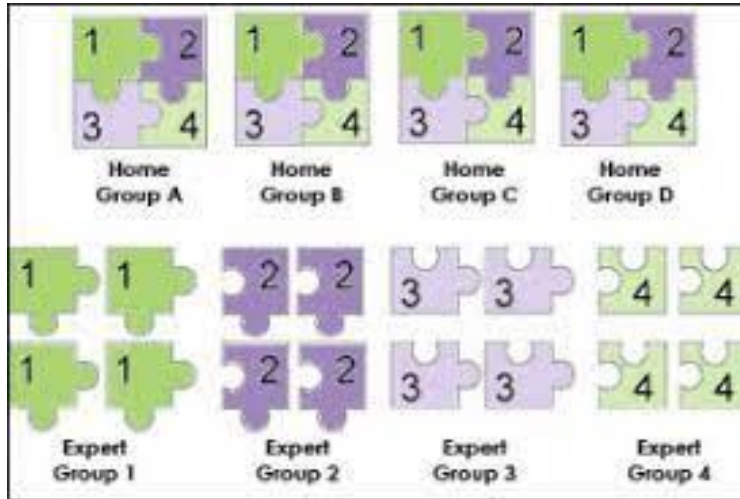
Interactieve werkvormen zijn werkvormen waarin elke leerling een gelijke rol vervult, met telkens als doel over de tekst in interactie te gaan met elkaar om zo tot een diepgaander tekstbegrip te komen.

Interactie tussen leerlingen onderling

coöperatieve structuur:

PLACEMAT

Denken-Delen-Uitwisselen

of digitaal via padlet, Google Jamboard...

Één manier om aan *reciprocal teaching* te doen gaat als volgt:

- Verdeel de te lezen tekst in vier stukken en plaats de leerlingen in groepen van vier
- Iedere leerling krijgt een specifieke rol: Samenvatter, Vragensteller, Verduidelijker, Voorspeller.

Interactie tussen leerlingen onderling

! Welke vorm van interactie je ook inbouwt in je lees of schrijfactiviteit, belangrijke principes zijn:

- dat de interactie **afgestemd** is op het **(lees- of schrijf-)doel** dat je wil bereiken
- dat de leerlingen in **interactie** gaan over wat ze **gelezen of geschreven hebben**
- dat je jezelf de vraag stelt “***Draagt de interactie die ik organiseer bij aan het verhogen van het tekstbegrip of de tekstkwaliteit?***”

Teksten (inter)actief verwerken is niet enkel in gesprek gaan!

Je kan leerlingen ook activeren door hen...

- een presentatie laten geven
- een quiz laten maken
- een tekst laten schrijven

NIEUWSBEGRIP

week 24 – 11 juni 2018 – opdrachten niveau B

OPDRACHT 1 Zonder hulp: Quizvragen bedenken

1. Maak met elkaar een quiz over de eikenprocessierups. Zet de vragen eventueel in een Kahoot of andere online quizmaker. Bedenk bij elk stukje van de tekst minstens twee vragen. Let op: het antwoord moet in de tekst staan!

Praktijkvoorbeeld: taalronde voor de ISK

Vorbereiding

Je kiest een onderwerp waarover je met de leerlingen wil praten. Je bedenkt een beginvraag en een aantal vragen die je tussendoor kunt stellen over aspecten van het onderwerp. In bijlage A een overzicht van suggesties voor mogelijke onderwerpen.

Na deze voorbereiding verloopt een taalronde volgens de volgende stappen:

1. Kringopstelling en kort rondje.
2. Introductie van het onderwerp.
3. De vertelronde.
4. Teken- of schrijflijstje maken.
5. Tweetalgesprekken over één ding van het lijstje.
6. Schrijven. En eventueel tekeningen in het net uitwerken.
7. Voorlezen met vragen.
8. Vervolg: Tekstbespreking.

Vervolg: Tekstbespreking

Op een andere dag vindt meestal de tekstbespreking plaats, waarbij een of meerdere eerste versies klassikaal besproken worden bij wijze van voorbeeld. Daarna kunnen de leerlingen hun teksten in tweetallen op dezelfde manier bespreken en veranderen.

1. Tekst klassikaal voorlezen.
2. In tweetallen vragen bedenken bij de tekst.
3. Vragen bespreken.
4. Schrijver doet voorstellen voor aanpassingen in tekst.
5. Overige leerlingen doen een voorstel.
6. Leerlingen in tweetallen teksten laten aanpassen en verbeteren.

Let op! De schrijver bepaalt of de wijzigingen worden doorgevoerd of niet.

<http://docplayer.nl/53447832-De-taalronde-voor-de-isk.html>

Praktijkvoorbeeld: taalronde voor de ISK

2.3 Thema ruzie

Taalronde over een ruzie of aanvaring met iemand in je omgeving. Wat gebeurde er, met wie was je, wat zeiden jullie tegen elkaar? Hoe liep het af?

Kort rondje: Met wie heb jij voor het laatst ruzie gemaakt of een conflict gehad?

Vragen voor de vertelronde:

- Wie maakt weleens ruzie?
- Wie heeft vorige week nog ruzie gemaakt.
- Wie heeft er weleens ruzie gemaakt met iemand met wie je heel close bent? Je vriend of vriendin? Je moeder?
- Wie heeft er weleens ruzie gemaakt over het huishouden? Iets wat je thuis moest doen van je vader en je deed het niet?
- Wie heeft er weleens een conflict gehad met een vreemd iemand, bijv op straat?
- Wie heeft er weleens ruzie gemaakt die een paar dagen duurde?
- Wie heeft er weleens ruzie gemaakt waarbij je al snel moest lachen tijdens de ruzie?
- Wie weet nog van die keer dat hij ruzie had op vakantie?
- Wie vindt het moeilijk om sorry te zeggen.

IK bent thuis. IK ben jarig. IK maak een
Seest voor mij van zaterdag. De muizek zit hard.
Wij maken heel hard geluid. De buur man
wordt heel erg boos. want hij wordt
waker door de hard muizek. Hij heb geklopt
op mijn deur. Hij zegt rustig rustig!
Hij heb geschreeuw op mijn. ik zeg oke
sorry. IK dacht je bent niet thuis. want
IK heb geklopt op je deur. maar daar
was je slapen. sorry. IK zal niet doen.

Zowel impliciet als expliciet!

Incidenteel: de hele schooldag lang, in alle lessen, oog hebben voor taalverwerving

Impliciet: leerlingen pikken nieuwe taal op uit gesprekken en activiteiten en versterken zo hun taalvaardigheid

Expliciet: leerlingen leren beter spreken, luisteren, schrijven, lezen... door in te zoomen op strategieën en deelvaardigheden

Intentioneel: je plant op voorhand taalactiviteiten in en denkt bewust na over hoe je dat gaat aanpakken

Zowel impliciet als expliciet!

- Inzoomen op het lees- en schrijfproces

Zowel impliciet als expliciet!

- Inzoomen op lees- en schrijfstrategieën, bijv. om het leesbegrip te **ondersteunen**, te **monitoren** of te **herstellen**

Leesstrategieën
voorspellen
vragen stellen
visualiseren
verbindingen maken
samenvatten
afleiden

Metacognitieve strategieën
oriënteren op de tekst
tekstbegrip bewaken en verhelderen
beoordelen

Herstelstrategieën
langzamer lezen
aandachtiger lezen
stukje opnieuw lezen
stukje verder lezen
hardop lezen
naar de illustraties kijken
hulp vragen

De leerkracht als model = krachtig instructie-principe!

Modellen van de strategieën die nodig zijn om een tekst te begrijpen		
Voor het lezen	Tijdens het lezen	Na het lezen
<ul style="list-style-type: none"> - Bedenk een leesdoel. <i>Waarom lees je de tekst?</i> - Geef aan wat je al weet van de tekst op basis van titel, plaatjes, tekstsoort en de eerste en laatste zin. <i>Welke voorkennis heb je al over de tekst?</i> - Doe een voorspelling over de inhoud van de tekst. <i>Wat denk je dat je gaat lezen?</i> - Stel eventueel vragen vóór het lezen. <i>'Ik hoop dat ik meer te weten komen over wat deze klant precies van mij verwacht.'</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Begin te lezen en denk luidop na over je leesdoel. <i>'Dat helpt me alvast om te weten hoe ik aan mijn taak kan beginnen.'</i> - Let op je voorspelling en op je voorkennis. <i>'Dit doet me denken aan de les waarin we het hadden over klimaatverandering.'</i> - Verwoord je foto's of filmpjes in je hoofd naar aanleiding van woorden of zinnen in de tekst. <i>'Dat zie ik al voor me: een trein die rond'tjoeft.'</i> - Blijf stilstaan bij moeilijke woorden en zinnen en herstel je onbegrip (woordleerstrategie). <i>'Onaangeroerd', wat zou dat betekenen? Ah, in de zin erna lees ik dat er niets is veranderd.'</i> - Stel vragen bij de tekst. <i>'Waarom zou dat hier zo staan?'</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - Controleer je voorspelling. <i>Heb ik gelezen wat ik verwacht had te vinden?</i> - Geef aan wat je nu meer weet. <i>'Ik weet nu hoe ik aan dat nieuwe kapsel kan beginnen.'</i> - Beantwoord je vragen. <i>'Ik heb gelezen dat sommige producten stoffen bevatten waarop ik allergisch kan reageren.'</i> - Begrijp je nu de moeilijke woorden? <i>'Voor het lezen wist ik niet goed wat anorganisch betekende, maar nu ga ik onthouden dat dat 'niet plantaardig' of 'dierlijk' is en dus 'dode natuur.'</i>

Zowel impliciet als expliciet!

- Technisch lezen: moeten we daar nog op inzetten in het secundair onderwijs?

NICE TO KNOW

TECHNISCH LEZEN: MOETEN WE DAAR NOG OP INZETTEN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS?

Veel leraren merken op dat nog niet alle leerlingen vloeiend lezen. Het is niet meer de taak van leraren in het secundair onderwijs om klank-letterkoppelingen aan te leren, maar wel om de vaardigheden blijvend op te volgen, te onderhouden en te automatiseren. Dat kan door gericht eenvoudige oefeningen op vlot lezen in te bouwen voor bepaalde leerlingen, zoals niet-geautomatiseerde woorden frequent en kort oefenen, opdat ze die sneller als een geheel zullen herkennen. Dit kan beperkt blijven tot vijf minuten tijdens het lezen, wat meer effect zal hebben dan lange oefenmomenten. In dit soort situaties gaat correct lezen voor op vlot lezen. Het ene zal namelijk leiden tot het andere.

Daarnaast kun je met leerlingen ook werken aan accuraat en expres-

sief lezen door hen korte stukjes te laten voorlezen. Op die manier kun je bewaken dat de leerling niet slordig of gehaast leest, zonder de tekst te begrijpen. De toonhoogte, intonatie, het volume en ritme bij het voorlezen laten indirect zien of een leerling de tekst goed begrepen heeft. Houd hierbij wel steeds rekening met het positief-talige klimaat waarin fouten maken mag. Het is door fouten en aarzelingen dat we inzicht krijgen in de aspecten waarin een leerling kan groeien – wat hij of zij door verdere oefening ook zal doen. Een leerling die nog niet vloeiend leest, willen we niet meteen voor de hele klas laten voorlezen als dat niet veilig voelt. Voorzie dus ook hiervoor een-op-een-begeleiding tijdens het lezen. Tot slot leren leerlingen vloeiender lezen door heel veel (rijke teksten) te lezen.

Zowel impliciet als expliciet!

- Spelling en tekstconventies
  - Belang van goede voorbeelden
  - Inschatten wanneer welke leerlingen expliciete instructie nodig hebben
  - Gebruik van hulpmiddelen aanmoedigen (bijv. spellingcorrector)
  - Op relevante momenten in het schrijfproces

Ondersteuning en reflectie inbouwen

Ondersteuning Kansen tot reflectie

! Overlap met voorgaande principes, bijv.:

- voorkennis oproepen
- interactie leerkracht – leerling
- gericht inzoomen op lees- en schrijfstrategieën
- ...

= al erg belangrijke ondersteuning!

Een effectieve leesinstructie ondersteunt het leesproces

Het leesdoel

- Waarom gaan we deze tekst lezen?
- Wat willen we te weten komen?
- Welke vragen hebben we over het thema?

→ **In gericht en gemotiveerd aan het lezen krijgen**

De tekstsoort

- Wat voor soort tekst gaan we lezen?
- Waaraan kan je dat zien?
- Wat weten we over dat soort teksten?
- Wat voor informatie kunnen we daarin terugvinden?
- Hoe gaan we die tekst dan lezen?

→ **manier van lezen bepalen**

De mogelijke inhoud van de tekst zelf

- Wat weten we al over het thema/het onderwerp?
= voorkennis activeren of aanbrenge
- Waarover zou de tekst gaan?
- Waarom denk je dat?

→ **leerlingverschillen voor een stukje opvangen**

Het schrijfproces in gang zetten met een effectieve schrijfinstructie

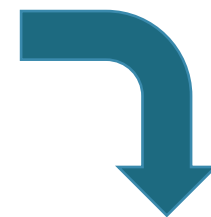
Tip: maak leerlingen bewust van de fasen van het schrijfproces
Benoem de vijf fasen op een miniposter en zet een gekleurde wasknijper vast bij die schrijffase waarin de leerlingen zich bevinden.

Fase 1: Oriënteren
Fase 2: Schrijfopdracht
Fase 3: Schrijven
Fase 4: Bespreken en herschrijven
Fase 5: Verzorgen en publiceren

Vanuit observatie

- Wie weet niet hoe te beginnen en wie is snel op weg?
- Wie begint er weinig gestructureerd aan een opdracht en raakt daardoor in de knoei?
- Wie heeft er een lange aanloop nodig voor het eerste woord op papier komt?
- Wie zet er lees- en schrijfstrategieën in?
- ...

naar gerichte ondersteuning

- Wie heeft er verlengde instructie nodig?
- Welke hulpmiddelen voorzie ik?
- Hoeveel tussentijdse feedback is er nodig?
- Wanneer is duo-lezen of duo-schrijven aangewezen?
- ...

En steeds weer in interactie

Tijdens het lezen stel je vragen om het leesproces (van individuele) leerlingen **bij te sturen**. Als leerkracht moet je dus voortdurend inspelen op wat je tijdens het lezen ziet “mislopen”. Je kan vragen stellen die:

- de leerling ertoe aanzetten zijn denkproces te verwoorden.
- de leerling aanwijzingen geven over waar in de tekst hij op zoek kan naar antwoorden.
- de leerling ertoe aanzetten (herstel)strategieën in te zetten om tot een beter tekstbegrip te komen.

Met de nodige (visuele) hulpmiddelen

“Voor minder ervaren lezers is het vaak moeilijk om de essentie uit een tekst te halen. Zwakke schrijvers vinden het meestal lastig om informatie goed te structureren. Je kunt verschillende **(visuele) hulpmiddelen** inzetten om de leerlingen daarbij te ondersteunen: verhelderende afbeeldingen, een inhoudelijk schrijfkader, een schema of een tabel... Die helpen hen op weg om in een volgende fase van het leerproces doelgericht en zelfstandig te werken.”

(Handboek taalbeleid secundair onderwijs)

Ik wil mijn mening geven over .....

Ik vind dat.....

Daar heb ik een aantal goede argumenten voor.

Ten eerste.....

Ten tweede.....

Ik vind ook dat.....

Er zijn ook mensen die daar anders over denken. Zij vinden vaak ..... Maar dat vind ik niet,
want.....

Nu snap je waarom ik vind dat.....

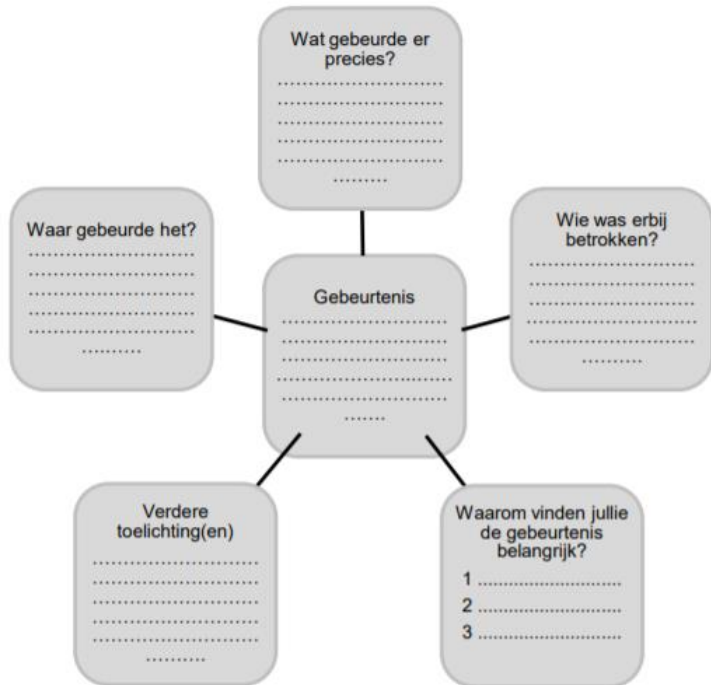
Met de nodige (visuele) hulpmiddelen

1 TERUGBLIK OP HET AFGELOPEN JAAR

Denk aan de belangrijke gebeurtenissen van het afgelopen jaar. Welke twee gebeurtenissen vonden jullie het belangrijkst? Schrijf deze hier op. Verzamel aan de hand van de vragen hieronder extra informatie over deze twee gebeurtenissen in onderstaand schema. Je hebt die informatie nodig om straks de rest van de klas te overtuigen van het belang van deze gebeurtenissen.

Elke groep presenteert zijn twee gebeurtenissen en argumenteert waarom dit de belangrijkste gebeurtenissen van het jaar waren. Als alle gebeurtenissen voorgesteld zijn, mag de hele klas zijn top drie geven van de belangrijkste gebeurtenissen van het afgelopen jaar.

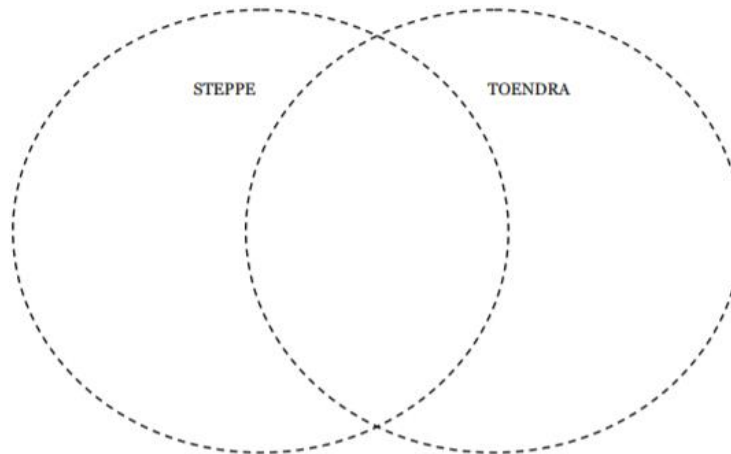
4 STEPPE EN TOENDRA

Jullie werken in duo's om informatie te zoeken over steppes en toendra's. Een van jullie zoekt in de bronnen informatie over steppes, de ander over toendra's. Gebruik daarbij onderstaande vragen.

- Waar op de aarde vind je steppes/toendra's?
- Wat voor klimaat heerst er?
- Welke soorten bomen en planten vind je in de steppe/toendra?
- Welk dieren leven er?
- Hoe overleven die dieren daar?
- Welke mensen leven er?
- Hoe overleven die mensen daar?

Vergelijk vervolgens de informatie die jullie hebben gevonden: wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen steppes en toendra's?

Noteer alle overeenkomsten in het deel dat onderstaande cirkels gemeen hebben en de verschillen in aan de linker- of rechterzijde van de cirkels.

Instructiekaart	Domein	Vaardigheid
	Functionele taalvaardigheid	Stappenplan lezen
	Kijken	
	Kijk naar de buitenkant. Let op: <ul style="list-style-type: none"> ▪ de titel ▪ de tussenkopjes ▪ de plaatjes ▪ anders gedrukte woorden 	
	Denken	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Waar zal het over gaan? ▪ Wat weet ik er al van? ▪ Waarom moet of wil ik lezen? 	
	Lezen	
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Waar gaat het over? ▪ Wat is het onderwerp? ▪ Wat is er belangrijk? 	
	Teruukijken	
	Weet ik het nu? <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ja, maak nu de opdrachten ▪ Nee, vraag hulp! 	
	Struikelwoorden	
	Van welke woorden moest ik op zoek naar de betekenis? Hoe heb ik dat gedaan?	

Heel wat digitale mogelijkheden

1. Krachtig schrijfonderwijs met computer
2. Teksten leren schrijven mét schrijfplezier
3. Conform de nieuwe eindtermen en leerplannen
4. Functionele integratie van schrijven en lezen
5. Ingebouwde differentiatiemogelijkheden
6. Versterkt de begeleidende rol van de leerkracht
7. Feedback door leerkracht én medeleerlingen
8. Uitgewerkte lesscenario's en evaluatietools
9. Met voorbeelden, kijkwijzers en taaltips
10. Goedgekeurd door leerlingen!

Waarom Fungel?

Schrijven is een moeilijke taalvaardigheid voor leerlingen, en schrijfvaardigheid ondersteunen is moeilijk en arbeidsintensief voor leerkrachten. We weten uit verschillende invalshoeken dat veel leerkrachten het niet eenvoudig vinden om krachtig schrijfonderwijs te geven. Taalmethodes bieden daarin vaak te weinig ondersteuning.

Daarom ontwikkelden we binnen de lerarenopleiding van UCLL 'Fungel' (FUNctionele GEletterdheid), een online schrijftool voor jongeren van 10 tot 14 jaar. Met Fungel richten we ons in het bijzonder op enkele functionele schrijftaken die aansluiten bij de eindtermen schrijven. Fungel heeft als doel de ondersteunende rol van de leerkracht tijdens schrijfmomenten in de klas aan te vullen, te verlichten en te versterken. Bovendien wil Fungel mee zorgen voor een motiverende leeromgeving, zodat leerlingen met meer plezier beter leren schrijven.

<https://www.fungel.be/>

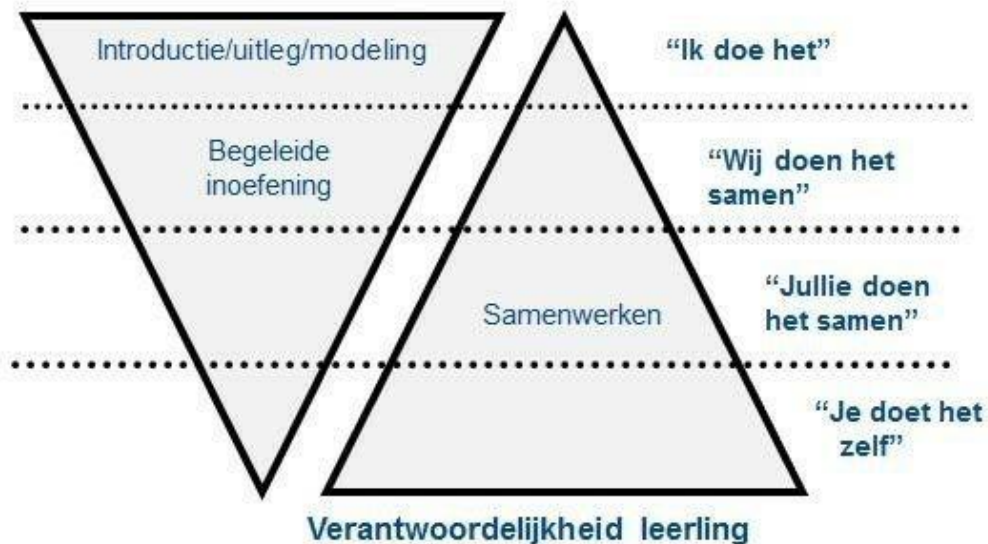

Ondersteuning aanbieden (en weer afbouwen)

GRRIM

Verantwoordelijkheid leerkracht

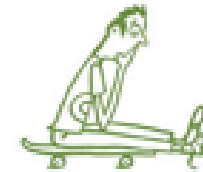

Fisher, D., & Frey, N. (2008). *Better learning through structured teaching: A framework for the gradual release of responsibility*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

= "scaffolding"

Reflectie zinvol inbouwen

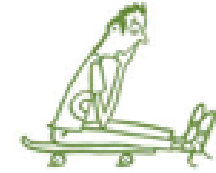
Op het juiste moment

Reflecteren **NA** een taak wordt vaak niet zo nuttig ingezet (leerlingen moeten bijv. nooit meer eenzelfde schrijftaak uitvoeren)

Het kan net heel krachtig zijn om **TIJDENS** het proces een paar goede reflectievragen te projecteren (bijv. waar loop je op dit moment op vast...?) en leerlingen even per 2 te laten overleggen

(als leerkracht krijg je op deze manier ook veel sneller door waar leerlingen precies op vastlopen en welke ondersteuning er nog nodig is!)

Praktijkvoorbeeld

Met competentiefiches werken in de kookles:

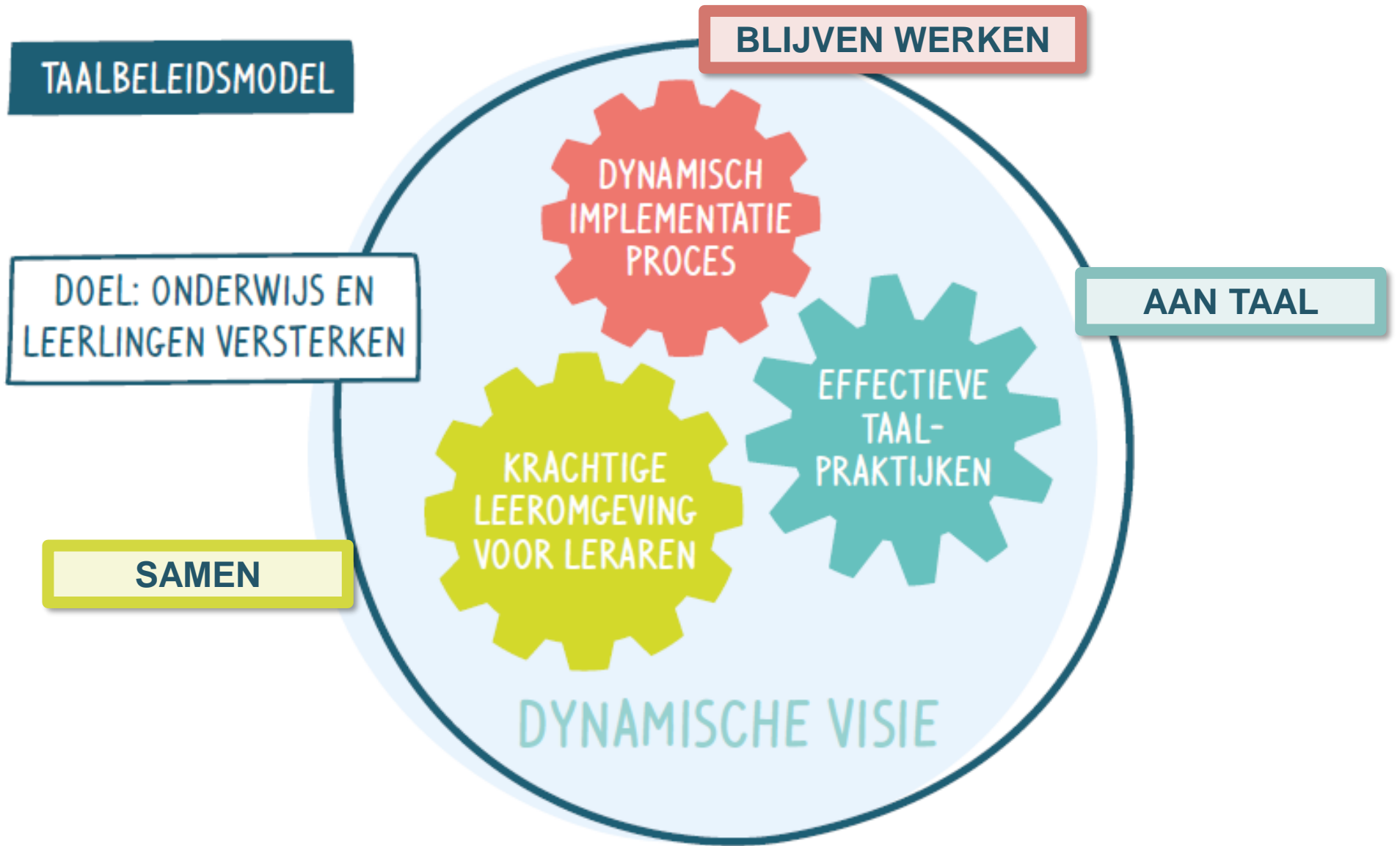
Heldere
evaluatiecriteria

Groegericht
geformuleerd

Stimuleert
eigenaarschap

1. Het belang van (basis)geletterdheid
2. Lees- en schrijfkansen zien en benutten
3. Ingrediënten van een G-krachtige klaspraktijk
4. **Sterker lees- en schrijfonderwijs is teamwork!**

Wat werkt niet?

- Lezen betekent in niet-taalvakken vooral om de beurt **hardop lezen** en **woordverklaring**.
- Schrijven beperkt zich meestal tot **invuloefeningen** in het werkboek of tot overschrijven van wat er op het bord komt.
- Internetzoekopdrachten lokken vaak '**knip-en-plakwerk**' uit.
- Voor praktijkleerkrachten is de **drempel** om 'aan taal te werken' vaak erg hoog.
- Acties veelal gericht op **remediëring in plaats van preventie**.
- Weinig kansen tot **samenwerking** tussen leerkrachten.

Wat werkt wel? Geletterdheid stimuleren binnen een samenhangend taalbeleid

Leerling

Wat willen we met onze leerlingen bereiken?

Leerkracht

Welk handelen in de klas is daarvoor vereist?

School

Welke voorwaarden moeten in de school vervuld zijn?

Stand van zaken opmaken

- Wanneer lezen en schrijven onze leerlingen?
- Creëren we voldoende lees- en schrijfkansen binnen ons onderwijs?
- Geven we ook effectieve instructie binnen die lees- en schrijftijd?
- In welke mate beantwoordt ons lees- en schrijfonderwijs aan de didactische principes?

→ Wat willen we nog leren?

→ Wat hebben wij als team nodig?

LEZEN

Talige grondhouding

- Zijn leerlingen **bereid** om te lezen?
- Moedig je leerlingen aan om te **lezen**? Weten ze dat **herlezen** bij een goed leesproces hoort?
- Zet je voldoende in op **leesmotivatie**?
- Laat je leerlingen hun **thulstool** inzetten om de inhoud van de tekst beter te begrijpen?
- **Geloof** je dat elke leerling een goede lezer kan worden? Toon je dat door leerlingen uitdagende teksten aan te bieden?

Contextrijk

- Kies je teksten en leesopdrachten en/of pas je die aan op basis van **input en interesses** van de leerlingen?
- Roep je **voorkennis** over de tekst op? Relateer je nieuwe kennis en ervaringen aan vorige kennis en ervaringen?
- Zorg je voor een voldoende **rijk aanbod** aan teksten? Maak je het **taal aanbod** in de tekst begrijpelijk door parafaseren en visuele ondersteuning?
- Leg je **linken** met andere vakken of werk je samen met collega's aan uitdagende leesopdrachten?

Functioneel

- Leidt het lezen van de tekst tot een **concreet eindresultaat** dat mogelijk niet-talig is?
- Lezen de leerlingen met een voor hen **relevant en interessant doel**? Weten de leerlingen **waarom** ze lezen?
- Is er voldoende **uitdaging** voor leerlingen, waardoor ze hun leescompetenties kunnen versterken?

(Inter)actief

- Voorzie je tijd en ruimte om **In interactie** te gaan met leerlingen over het lezen? Geef je de leerlingen tijd en ruimte om zelf, op basis van jouw **input**, hun leeservaringen en leesstrategieën te verbeteren? Stel je veel **open vragen, denkvragen en opinievragen** zowel voor, tijdens als na het lezen? Voorzie je momenten waarop de leerlingen **samen in gesprek** gaan over het lezen of **feedback** geven op elkaars leeservaringen? Is er een variatie aan **werkvormen** die leiden tot actief en samenwerkend leren en lezen?

Voluit taal – Deel 3

SCHRIJVEN

Ondersteuning

- Geef je voldoende feedback tijdens het schrijfproces zodat leerlingen zichzelf kunnen bijsturen? Combineer je daarbij **feedback, feed-up** en **feedforward** om het schrijfproces van leerlingen voort te stuwen?
- **Differentieer** je, zodat de leerlingen schrijfopdrachten kunnen maken in de zone van de naaste ontwikkeling?
- Voorzie je schrijfkaders, ICT-ondersteuning, momenten voor peerfeedback tussendoor, checklijsten met evaluatiecriteria?
- Zorg je voor zowel **individuele als klassikale ondersteuning** van het schrijven?

Aandacht voor impliciet en expliciet leren

- Besteed je tijdens het schrijven **expliciet aandacht** aan schrijfstrategieën en vormelijke aspecten van taal?
- Maak je ruimte voor **betekenisonderhandeling** over woorden en zinnen die ze in hun schrijfopdracht nodig hebben?
- **Model** je door **hardop denkend** voor te doen hoe leerlingen schrijfstrategieën kunnen inzetten, zowel voor, tijdens als na het lezen?
- Bestudeer je met de leerlingen eerst bestaande teksten van hetzelfde teksttype als wat ze moeten schrijven zodat ze **een goed voorbeeld** kunnen volgen?
- Krijgen leerlingen **meerdere kansen** om hun schrijfcompetenties te verbeteren? Werk je voldoende **cyclisch** aan de schrijfvaardigheid van je leerlingen in de loop van het schooljaar?

Kansen tot reflectie

- Maak je voldoende ruimte om samen met leerlingen te **reflecteren**, zowel voor, tijdens als na het schrijven?
  - Reflecteren leerlingen over hun **eigen** schrijfproces?
  - Reflecteren leerlingen over **elkaars** schrijfproces?
- Zijn jouw instructie en ondersteuning gericht op de **lesdoelen** rond schrijven? Zijn de leerlingen zich bewust van de **lesdoelen**?

Kijkwijzers

Ons leesonderwijs onder de loep?

De Leesscan 2.0: op weg naar een duurzaam leesbeleid

Odisee
DE CO-HOGESCHOOL

Wil je meer weten over de leesscan of zelf reflecteren over de huidige stand van zaken van je leesonderwijs? Neem dan een kijkje op www.leesscan.be

Een krachtige leeromgeving voor leraren

- Ideeën uitwisselen, elkaar observeren, informeel reflecteren
- Kansen tot professionalisering voor álle leraren
- Gezamenlijke materialen en tools gebruiken (kracht van goede voorbeelden!)
- Samen zoeken naar authentieke en motiverende teksten en opdrachten

Een krachtige leeromgeving voor leraren

- Vakdoorbrekende projecten, transfer tussen algemene vorming en praktijkvakken = kans om vanuit de praktijk te laten zien waarom bepaalde leesteksten en schrijfoopdrachten nuttig zijn
- Team-teaching, samen evalueren
- ...

<https://sleutelenaanlezen.weebly.com/>

Wil je graag nog iets delen?

*Geletterd voor de toekomst: recepten voor sterker lees- en schrijfonderwijs in het secundair onderwijs –
Stapstenen voor de toekomst: inspiratiedag algemene vorming beroepsonderwijs – 24/10/2022*

Wat vond ik interessant? Wat neem ik mee?

Wat zou ik zelf wel eens willen uitproberen?

Waar wil ik het eens met mijn collega's over hebben?

Waar heb ik nog een vraag over? Wat is nog onduidelijk?

Contact

julie.petitjean@kuleuven.be

Centrum voor Taal en Onderwijs - KU Leuven

Blijde Inkomststraat 7 bus 3319

3000 Leuven

www.cteno.be

Meer lezen?

DOCSITE

Geletterdheid

In de kijker:
G-Kracht: de resultaten

Let's move >

G-KRACHT | GELAARD, GESPOORD, GELETTERD

START | FAQ | IN BEELD | STAPPENPLAN | G-SCAN | VUISTRREGELS | DIGITALE GELETTERDHEID | BELEID | RESULTATEN | LITERATUUR

U bent hier: Geletterdheid secundair onderwijs > G-Kracht >

Welkom op de pagina's van G-Kracht

Centrum voor Taal en Onderwijs

Werken aan geletterdheid in beroepsrichtingen

In de schooljaren 2009-2011 werkte het Centrum voor Taal en Onderwijs samen met tien Vlaamse scholen een aanpak uit om de geletterdheid van leerlingen in beroepsrichtingen te verhogen. Bij het project waren meer dan honderd leerkrachten algemene, technische en praktijkvakken uit verschillende richtingen betrokken. Op deze pagina's vindt u informatie over de aanpak en de achtergronden van dit project. In de verschillende onderdelen van het menu vindt je instrumenten, materiaal, voorbeelden uit de klaspraktijk en artikels.

Leerkrachten die aan de slag willen gaan met geletterdheid in hun klaspraktijk kunnen de verkenning van deze site beginnen via het [stappenplan](#).

> Naar projectpagina G-kracht

FAQ

- Wat is geletterdheid?
- Wat is het belang van geletterdheid?
- Waarom moet geletterdheid in beroepsrichtingen meer aandacht krijgen?
- Welke aanpak is daarvoor het meest geschikt?

> NAAR DE FAQ-PAGINA

G-krachtige leeromgeving werkt!

Om laaggeletterdheid te voorkomen is het nodig dat leerlingen heel veel kennis krijgen om aan geletterdheid te werken. Dat gebeurt het best door het omgaan met schriftelijke informatie in te bedden in zinvolle, relevante en functionele activiteiten.

Uit onderzoek blijkt dat de integratie van geletterdheidsvaardigheden in vakinhouden en vakpraktijken de beste manier is om het geletterdheidsniveau van leerlingen te verhogen. Leerlingen zijn veel gemotiveerder om geletterdheidsstraten uit te voeren als zij direct het nut daarvan ervaren in de (beroeps)praktijk.

Dat deze aanpak werkt, blijkt duidelijk uit de vooruitgang die de leerlingen van de deelnemende BSO- en TSO-scholen boeken.

Ook [Wablieft](#) was onder de indruk van de resultaten en kende haar jaarlijkse prijs voor Duidelijke Taal toe aan dit project.

- > Lees het juryrapport van Wablieft (pdf)
- > Lees het artikel in Wablieft (pdf)
- > Lees de vuistregels voor een G-krachtige leeromgeving (pdf)
- > Bekijk de filmpjes

Alle beroepsleerlingen geletterd

In een recent verschenen rapport stelt de OESO vast dat er in het beroepsonderwijs weinig aandacht is voor algemene vaardigheden. Met name het DSO en het BSO zouden zich meer moeten inzetten om hun leerlingen voldoende geletterd te maken. Dat moet voorkomen dat deze leerlingen niet meer meekunnen met de eisen die de arbeidsmarkt stelt.

> LEES MEER

Primeurdag G-Kracht

Op de primeurdag secundair onderwijs van 7 oktober maakte het Centrum voor Taal en Onderwijs de resultaten van het project G-kracht bekend. Het verslag van die dag verschijnt later in de Nieuwsbrief Taal & Onderwijs. Hieronder kunt u de powerpointpresentaties raadplegen.

- > BEKIJK 'Een geïntegreerde aanpak' (pdf)
- > BEKIJK 'Ervaringen en resultaten' (pdf)
- > BEKIJK 'Implementatie en disseminatie' (pdf)
- > Bekijk de filmpjes

- www.geletterdheid.be
- [Strategisch plan geletterdheid](#)
- [Week van de geletterdheid. Inspiratiepakket voor leerkrachten en scholen \(2015\)](#)
- [Beter leren lezen en schrijven. Handvatten voor een effectieve aanpak in basis- en secundair onderwijs \(2013\)](#)
- [Project schrijven: schrijfvaardigheid bevorderen in de maatschappijvakken \(2015\)](#)
- [Geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs in het VO \(2019\)](#)

Meer lezen?

- [Vakonderwijs en geletterdheid](#) (SLO, 2019)
- [Aandacht voor schrijven in de vaklessen](#) (2017)
- <https://www.lezeninhetvmbbo.nl/>
- <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/extra-kansen/leesonderwijs/>
- <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/extra-kansen/schrijfonderwijs/>
- <https://tijdschriftfons.be/>
- www.sleutelenaanlezen.be